

РЕЦЕНЗИЯ

от

**проф. д-р Димитър Михайлов Иванов – преподавател по българска литература
във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование *2. Хуманитарни науки,*

професионално направление *2.1 Филология,*

докторска програма *Българска литература (Българска литература от Освобождението
до края на Първата световна война)*

Автор: Шинка Георгиева Дичева-Христозова

Тема: 1894–1895 – отношения между литературното и политическото

**Научен ръководител: доц. д-р Живко Желев Иванов – Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски”**

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33 – 6045, гр. Пловдив, 20.12.2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„1894–1895 – отношения между литературното и политическото”** за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование *2. Хуманитарни науки,* професионално направление *2.1 Филология,* докторска програма *Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война)*. Автор на дисертационния труд е **Шинка Георгиева Дичева-Христозова** – докторантка в редовна форма на обучение към катедра *История на литературата и сравнително литературознание* с научен ръководител доц. д-р **Живко Желев Иванов** от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”.

Представеният от Шинка Георгиева Дичева-Христозова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- заповеди за записване в докторантура;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех отличен 6;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания за докторантско обучение на Филологическия факултет на ПУ.

Докторантката е приложила пет публикации.

Всички процедури, представените документи и материалите са законово издържани.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Шинка Георгиева Дичева-Христозова е родена на 28.04.1978 г. През 1996 г. завършва СОУ „Св. св. Кирил и Методий” в Асеновград – с усилено изучаване на български език и история. През 1996–2001 г. е студентка в ПУ „Паисий Хилендарски”, специалност Български език и история, която завършва успешно с образователно-квалификационната степен магистър по български език, литература и история. След това е преподавател по български език и литература последователно в ПГВАД „Христо Ботев” – гр. Пловдив и Математическа гимназия „Акад. Кирил Попов” – гр. Пловдив. От 2002 г. до сега е хоноруван асистент по История на българската литература от Освобождението до Първата световна война. В периода 1.03.2010–1.03.2013 г. е редовен докторант по Българска литература (от Освобождението до края на Първата световна война) и работи по дисертация на тема „1894–1895 – отношения между литературното и политическото”.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Избраната тема на дисертацията „1894–1895 – отношения между литературното и политическото” е актуална и позволява на авторката модерно и лично интерпретиране, както тя го направила в текста. Съсредоточаването в един времеви срез приемам не толкова в буквалния му смисъл, а като средоточие, но и като метафора на случващото се през 90-те години на XIX век, време изключително важно за преформатирането на новата българска държава и литература. Втората част от темата е истинка находка. Разглеждането на взаимопроникването между литературата и политиката, коментирането на диалога между художествени и публицистични текстове с публично властово поведение е предизвикателство и изпитание за всеки изследовател, с което дисертантката се е справила отлично.

Поставените цели и задачи в дисертационния труд са целесъобразни и са изпълнени професионално. Показана е висока култура в познаването и интерпретирането на литературните процеси и обществените нагласи през разглеждания период.

4. Познаване на проблема

Докторантката Шинка Дичева-Христовова познава отлично състоянието на проблема. Не само това. Тя се разполага в него и във времето, когато той се проявява, като в свое лично време. Затова и литературния материал е оценен творчески. Съпреживян е. А няма по-голямо достойнство за един литературоведски текст, застанал на границата между „своето” и „другото”, от това.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване в дисертационния труд на Шинка Дичева-Христовова позволява постигането на поставената цел и дава отговор на формулираните задачи.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд съдържа 209 страници. Състои се от увод, три основни глави, заключение, списък на използваната библиография и архиви и 12 приложения, в които фототипно са дадени ръкописи и стари вестникарски публикации.

Дисертацията на Шинка Дичева-Христовова „1894–1895 – отношения между литературното и политическото” е оригинален литературноисторически и аналитичен текст, бази-

ращ се на задълбочено познаване на процесите в българската литература, публицистика и журналистика, история и политика. Написан с високи литературоведски умения и вдълбочаване в историята на българското публично говорене, той е несъмнен принос в изследването на диалога, взаимопроникването и зависимостта между литературното и политическото през преломното време на 1894 и 1895 година и в контекста на последното десетилетие на XIX век.

В дисертацията са формулирани 6 глави, но всъщност тя се състои от три основни глави, като уводът и заключението би трябвало да бъдат изведени самостоятелно, както и библиографията и приложенията. Но това е въпрос на структуриране и то няма отношение към съдържанието и приносите на работата.

В първата глава, озаглавена „Увод”, някак механично са вместени две различни части: методологията и целите на изследването и литературноисторически преглед на 90-те години на XIX век. В първата част са представени преследваните задачи на дисертацията, категорично заявени на с. 7: „да се види как и къде се преплитат литературните процеси с извънлитературни фактори като борби и противоречия между самите автори, цензура, политически манипулации и литературни стратегии, които гласно или негласно конструират „хоризонта на очакването” и задават рецептивните вкусове за десетилетия напред”. Втората част „90-те години на XIX век – пластове на десетилетието” формулира как ще бъде видяно по-нататък десетилетието и кризисния прелом през 1894–1895 година. Направен е преглед на представителните и неособено представителните тенденции в литературата ни, разграничени като реализъм, „политика на паметта” (мемоарната литература), „алтернативното „друго” („Мисъл”), народничеството, формиране на социализъм. Мисля, че текстът можеше да мине и без този преглед, макар че дисертантката е вложила достатъчно енергия в словото си, за да се разграничи от баналните формулировки. И все пак тук се мисли за „Мисъл” като за кръга от първото десетилетие на XX век, а все още сме в средата на 90-те години на XIX век, когато в списанието няма идеята за кръг, а кълновете за модерност едва се забелязват. Интересното в тази глава е в края – прегледът на състоянието и законите за образованието, усилията на държавата за подпомане на библиотечното и книжовното дело, отмяната на цензурата. Но най-важното е, подчертано и в следващите глави, че средоточието 1894–1895 година се оказва от изключително значение за българския културен и политически развой.

Втора глава, озаглавена „Литературното и политическото – (не)видимости и проявление”, навлиза в същинската тема. Тя проблематизира вече конкретиката, изказана най-общо във въвеждащата част „Литературното и политическото – в разговор за институционалното”. Тук са направени важни проследявания, за да се стигне до 18 май 1894 г., датата, за която ще се

настоява постоянно (и с основание) в изследването като най-важна в прелома на последното десетилетие на XIX век – падането на Стамболовото правителство. Тук някъде и след това започват да се случват интересни събития и да се появяват текстове, които са колкото литературни, толкова и политически. Обявени са и главните персонажи на по-нататъшните дирения на дисертантката – Стефан Стамболов, Иван Вазов, Стоян Михайловски, Алеко Константинов.

Стефан Стамболов е представен в двойната оптика на институцията, властовата фигура, „разпозната от литературното” и как „самата институция започва да се оглежда в/чрез литературното” (с. 40). Проследен е словесният му образ на поборник преди Освобождението, „участието му в Съединението” (с. 45), „Спасителят на страната” по време на управлението си като министър-председател (с. 46) до заслугите му за потомството и за историята, като... „наследник на Раковски” (с. 51) и като „Баща на отечеството” (с. 49) и „най-великия българин” (с. 50). Разбира се, квалификациите са медийни, от вестник „Свобода”, коментирани подробно и безпристрастно от Шинка Дичева-Христозова.

В тази глава следва представянето и коментирането на „писателските погледи” на Алеко Константинов, младият Пейо Крачолов, преди да стане Яворов, и също така младият Антон Страшимиров към управлението на Стефан Стамболов. То е проследено лаконично, но е определено като знаково за формирането на личностите на тримата писатели и като граждани. Цитирани са и са дадени изцяло в приложението първите, макар и анонимни, прояви в печата на 16-годишния Яворов (за първи път в автентичния му текст!) , направена е и съпоставка с писаното няколко години по-късно негово стихотворение „Сизиф”: „можем да мислим, че в дописката у Яворов съзряват трагични интенции и безпътни авторефлексии” (с. 61). Важен е изводът на дисертантката: „Настоящият текст не иска да „спори” с историята, още по-малко да усъмнява или променя акценти от/на миналото. Образът „Стамболов” е важен, защото той сменя метонимично представата на българина за институционалността.” (с. 66).

Изразявам несъгласие с иначе вдъхновения и изглеждащ на пръв поглед логично в поставената тема на дисертацията текст „Вазовият юбилей 1895 г. – съграждане на литературната институция или как се „правят” *Народните поети*”. В него липсва литературната история и фактология, липсват литературните заслуги на Вазов в пловдивския му период и в периода 1889–1994 г., приемат се наготово „теоретични” и предпоставени български тези. Всичко е сведено до „върховенственото на българския княз” (с. 68). Тук дисертантката е подценила Вазов, надценила е ролята на политическото. То, политическото, не може да свърши своята работа, ако не е налице литературното. Проблемът с отличававането на Вазов

през 1895 г. е много по-сложен и изисква много по-дълбоко вглеждане в неговото творчество и в тоталното му литературно присъствие в началото на 90-те години на XIX век.

По-нататък е обговорена фигурата на д-р Кръстев като гражданин, публицист и спорадичното му стремление към политиката. Стоян Михайловски е зачетен с „новооткрит текст” (с. 92). От ръкописа, даден в приложението, се вижда, че авторът е работил и след като го е написал. Заглавието „Сервилия” очевидно е добавено по-късно, но това не се коментира. Михайловски през това време е най-политическата и граждански ангажираната личност сред българските писатели. В този смисъл изследването би спечелило от анализирането на неговите книги „Сатири. Нашите писачи и газетари” и „Философически и сатирически сонети”. Но самото оповестяване и коментиране на непознат текст, а в архива на Михайловски има много такива, изисква адмирации.

Третата глава, най-разгърната, озаглавена „Литературното и политическото – взаимопроникване на дискурса” е истинската и с най-големи приноси относно темата на дисертацията и таланта на дисертантката. Тук виждам истинските способности на Шинка Дичева-Христовова да бъде литературен историк и въобще историк. Тук наистина откривам диалога между писаното слово и политиката. И то на територията на един автор – Алеко Константинов. Това са най-вдъхновените и най-убедителни страници в дисертацията. В двете части на тази глава е съставен сюжет, прекрасен в своите преминавания и прелитания. Тук Шинка Дичева-Христовова ме убеждава, че може да разказва и да доказва. А е намерила и своя автор, който олицетворява темата ѝ.

В първата част „Алеко Константинов – само разправя или се разправя” дисертантката „се опитва да вмести-помести личността на Алеко Константинов в контекста на политическото” (с. 109) и го прави по великолепен начин. Вглежда се в личността на писателя, търси причините, и то фино психографски, за неговото насочване в политиката като „опозиционен” (с. 102). Следват наблюдения над героя му Бай Ганю като герой реваншист, с който авторът се саморазправя със своите политически и лични противници. В иначе много сериозния текст обаче е проявен отдавна прилагания поглед към книгата „Бай Ганю” като разделена на две части, а всички знаем, че тя е състои от четири части – така авторът ги е означил и озаглавил. Принос е привличането на ръкопис, в който се коментира спестеното име на Захари Стоянов и други ръкописи от архива на Алеко Константинов.

Втората част „Алеко Константинов и сюжетът „По изборите...” е истинската находка на Шинка Дичева-Христовова. Това е ювелирен текст. Текст, който съобщава, разказва, тълкува, прави връзки между различни смислови територии, анализира. В основата му са дописката на

Алеко Константинов от изборния му провал в Свищов, фейлетонът му „По изборите в Свищов” и частта от книгата „Бай Ганю” – „Бай Ганю прави избори”. Това е литературният пласт, който е омесен, вмесен, разигран и разтълкуван във множество контексти на политическото – реални ситуации, стенограми от заседания на Народното събрание, журналистически публикации в печата. Резултатът е: истинско литературноисторическо разследване с автор Шинка Дичева-Христозова. Т.е. доближаване до автентичното, разказващо за разминаването между фейлетонното слово на Алеко Константинов и политическата реалност. За да подскаже и докаже, че идеалният образ на Щастливеца, изграден най-напред от д-р Кръстев и Пенчо Славейков, е доста неверен или поне несъответен на реалността. Литературното и политическото в този текст на дисертантката са разнищени докрай. И показват способностите на авторката наистина да възкресява миналото в срещата на измиленото слово и реалността. За да последва извода ѝ: „Проблематична е позицията на Щастливеца в желанието си да бъде припознат като „гласа на народа”, неубедително е вписването му в общността” (с. 151).

Приложената в дисертацията библиография показва, че авторката познава литературата по темата. Поместените дванадесет приложения на архивни материали, публикувани тук за първи път, и други малко известни материали от тогавашната периодика, обогатяват изследването.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Ще групирам в няколко пункта основните приносни моменти в предложения за защита труд:

1. Смятам за удачен и перспективен избрания подход на дисертантката да се интерпретира поставената тема като се конструират възлови „места на памет”.

2. Целият дисертационен труд има приносен характер. Отношенията между литературното и политическото през 90-те години на XIX век е малко изследван проблем и текстът на Шинка Дичева-Христозова е ценен и заради това, че експонира и тълкува този проблем от различни гледни точки.

3. Находка е осветляването на образа на Стефан Стамболов, съграден от текстове за и против него. Намерен е верният подход за тълкуването му в митологизиращ, но и демитологизиращ план.

4. За първи път са публикувани в автентичен вид дебютните два публицистични текста на Яворов в пловдивския вестник „Борба” от 1894 г. За първи път им е отделено специално внимание с подробен и задълбочен коментар и с препратки към поезията му.

5. Отделено е специално внимание на д-р Кръстев като публицист и неговото отношение към политически и обществени проблеми, както и опитът му за влизане в политиката и отстояването от него гражданска позиция. Въпрос, който рядко се поставя в дълбочина.

6. Особено ценна е трета глава от дисертацията, в която изпъква уменията на Шинка Дичева-Христозова да конструира сюжети, да „разказва” и тълкува прецизно не само литературни текстове, но и политическата фактология, запечатана в документи и в публицистични материали.

7. Намирам за много важна част от дисертацията работата на авторката с архивни материали. Тук за първи път са публикувани и коментирани фейлетонът на Стоян Михайловски „Сервилия” и част от ръкописа на „Бай Ганю”. Новооткритите ръкописи са органично вплетени в текста на дисертацията.

8. Специално искам да изтъкна езикът на авторката – изчистен, прецизен в боравенето с терминологията, разказващ, но и анализиращ.

9. Адмирирам за цялостното справяне с разнородния текстов материал, с различните персонални поведенчески модели и жестове. Конструираният пълноценен диалог между тях е едно от големите достойнства на труда.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са пет публикации по темата на дисертацията, които не са механично пренесени в окончателния текст на труда, а се използват като важни смислови ядра.

Две статии – „По изборите в Разград (1894) – образи на политическото” и „Събитията на 11 септември (1894) – (ре)конструирани на паметта” са отпечатани в „Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски”, други две - в сп. „Страница”, и една в сборника „Словото – (не)възможната мисия.

Всички публикации са издържани в научно отношение. Шинка Дичева-Христозова цитира коректно други автори.

9. Лично участие на докторантката

Дисертацията „1894–1895 – отношения между литературното и политическото” е изцяло личен авторски текст на Шинка Дичева-Христозова. Формулираните приноси и постигнатите резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът е с обем 30 страници и е съобразен със съответните изисквания.

Авторефератът съответства на структурата и текста на дисертацията, изведени са основните акценти и резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Бележките, които правя, в никакъв случай не омаловажават постигнатото от дисертантката. Те имат повече пожелателен характер.

1. В някои места от текста има известни повторения на вече формулирани тези.

2. Не е обърнато достатъчно внимание на целокупното текстово, сиреч литературно, присъствие на Вазов, довело всъщност до неговия юбилей през 1895 г. Преекспонирана е ролята на политическото.

12. Лични впечатления

Познавам Шинка Дичева-Христозова от нейното участие с доклади в две национални научни конференции за Яворов, организирани от катедра „Българска литература” на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”. Впечатленията ми от нейното участие и от текстовете ѝ е отлично.

Професионалният път на Шинка Дичева-Христозова говори за пълна отдаденост на българската литература и литературната наука. За това свидетелстват и нейните публикации извън темата на представената дисертация, които искам да отбележа: книгата „Пролетта на Мо. Ранните писма на Яна Язова до Александър Балабанов (2010), както и нейните статии и студии за Антон Страшимиров, Тодор Влайков, Яворов, Лора Каравелова и за най-големия събирач и тълкувател на архивното наследство на българските писатели Стефан Памуков.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

При бъдещо издаване на дисертацията в книга е добре да се огледа внимателно текста и да се допълнят някои липси, съобразно направените бележки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и *отговарят* на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Шинка Георгиева Дичева-Христозова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 05.04.02. Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на Първата световна война), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на Шинка Георгиева Дичева-Христозова в област на висше образование: **2. Хуманитарни науки**, професионално направление **2.1. Филология**, докторска програма **Българска литература (Българска литература от Освобождението до края на първата световна война)**.

27.01.2017 г.

Рецензент: .....

проф. д-р Димитър Михайлов Иванов